1937 ий
26
ЙАНВАРЬ
№ 6 (290)
Акшэ 5 ыр

8-шэ ий лэктэш

РВЭЗЭ КОММУНИСТ

Чыла эл пролэтар-влак, ушныза!

ВЛКСМ МАРОБКОМ
ДЭН ГОРКОМ
ОРГАН

Рэдакцын адрэсыжэ: Йошкар-Ола, Карл Маркс, 33. Тэлэфон № 15.

Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик Конституцым (Тӱҥ Законым) пэҥгыдэмдымэ нэргэн

Пӱтынь Российсэ Чрэзвычайнэ XVII-шэ Совэт Сйэздын пунчалжэ

Пӱтынь Российсэ Чрэзвычайнэ XVII-шэ Совэт Сйэзд **пунчалэш**:

Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик Конституцым (Тӱҥ Законым) Сйэзд Рэдакционно Комисс пумо рэдакцэ дэнэ **пэҥгыдэмдаш**.

Сйэзд прэзидиум.

Моско, Крэмль. 1937 ий 21 йанварь.

Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспубликын Вэрховно Совэтышкыжэ сайлымэ нэргэн

Пӱтынь Российсэ Чрэзвычайнэ XVII-шэ Совэт Сйэздын пунчалжэ

Пӱтынь Российсэ Чрэзвычайнэ XVII-шэ Совэт Сйэзд пунчалэш:

Пӱтынь Российсэ Рӱдӧ Исполнитэльнэ Комитэтлан кӱшташ: РСФСР-ын у Конституцыжо нэгызэш РСФСР Вэрховно Совэтым сайлымэ нэргэн положэньым ышташ да пэҥгыдэмдаш, тугак сайлымэ срокым палэмдаш.

Сйэзд прэзидиум.

Моско, Крэмль. 1937 ий 21 йанварь.

Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик КОНСТИТУЦО (Тӱҥ Закон)

I глава

Общэствын ышталтмашыжэ

1 статья. Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик пашазэ дэн крэсаньык-влакын социалист кугыжанышышт улэш.

2 статья. РСФСР-ын политик нэгызшэ тидэ помэщик дэн капиталист властьым сӱмырымэк да пролэтар диктатурым сэҥэн налмэк кушшо да пэҥгыдэмшэ шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт.

3 статья. РСФСР-ыштэ пӱтынь власть ола дэн йалысэ шэмэр-влак кидыштэ. Тидэ властьым нуно шкэнyштын дэпутат-влак Совэтышт гоч кучэн шогат.

4 статья. РСФСР-ын экономик нэгызшэ тидэ капиталист систэман озанлыкым пытарымэк, производство орудий дэн срэдствылан частнэ собствэнностьым да айдэмэ айдэмым эксплоатироватлымым пытарымэк пэҥгыдэмшэ социалист систэман озанлык да производство орудий дэн срэдствылан социалист собствэнность.

5 статья. РСФСР-ыштэ социалист собствэнность—йа кугыжаныш собствэнность форман (пӱтынь калык пого), йа коопэратив-колхоз собствэнность форман (посна колхоз-влакын собствэнностьышт, коопэратив ушэм-влакын собствэнностьышт).

6 статья. Мландэ, мландэ кӧргысӧ пойанлык, вӱд, чодра, завод, фабрик, шахтэ, рудник, кӱртньӧ корно, вӱд дэн йуж транспорт, банк, свäзь срэдствэ, кугыжанышын организоватлымэ шолдра йал озанлык прэдприйатьыжэ-влак (совхоз, машина-трактор станцэ-влак да монь), тугак ола дэн промышлэннэ пунктласэ коммунальнэ прэдприйатьэ-влак да илымэ тӱҥ фонд—кугыжаныш собствэнность, вэс сэмын манаш, пӱтынь калыкын погыжо улыт.

7 статья. Колхоз дэн коопэратив организацыласэ общэствэннэ пэрдприйатьэ-влак, нунын чонан да чондымо инвэнтарьышт, колхоз дэн коопэратив организацэ-влакын ыштымэ продукцышт, тугак нунын общэствэннэ сурт оралтышт колхоз дэн коопэратив организацэ-влакын общэствэннэ социалист собствэнностьышт улыт.

Йал озанлык артэльын уставшэ почэш, общэствэннэ колхоз озанлыкын тӱҥ доходшо дэч посна кажнэ колхоз суртын шкаланжэ кучылташ изирак сурт олмо мландэ дэн тудо мландэш ыштымэ полыш озанлык, илымэ пӧрт, продуктивнэ вольык, сурт кайык да йал озанлык тыгыдэ инвэнтарь уло.

8 статья. Колхоз-влакын кучымо мландышт, нунылан тӱлыдэ кучаш да срокдэ, вэс сэмын манаш, курымэшлан пэҥгыдэмдалтэш.

9 статья. РСФСР-ыштэ озанлыкын тӱҥ формыжо улшо социалист систэман озанлык дэнэ йыгырэ ышкэт озанлык да кустарь-влакын шкэ вийышт дэнэ, вэсын пашажым эксплоатироватлыдэ виктарымэ тыгыдэ частнэ озанлык закон почэш лийын кэртэш.

10 статья. Граждан-влакын ыштэн налмэ доходыштлан да аныкыштлан, илымэ пӧртлан да полыш сурт озанлыклан, сурт озанлыкысэ ӱзгарлан, шкэ кӱлэшлан кучылтмо ӱзгарлан личнэ собствэнность правашт ым, тугак граждан влакын личнэ собствэнностьышт тукымлан пуалтмэ правамат закон арала.

11 статья. РСФСР-ын озанлык илышыжэ кугыжаныш калык озанлык план почэш, общэствэннэ пойанлыкым кугэмдышаш, шэмэр калыкын матэриальнэ дэн культур илышыжым чарныдэ нӧлтышаш, социалист кугыжанышын нэзависимостьшым пэҥгыдэмдышаш да тудын аралалт кэртмыжым вийаҥдышаш корно дэнэ палэмдалтэш да виктаралтэш.

12 статья. Паша—РСФСР-ыштэ пашам ыштэн кэртшэ кажнэ гражданинын обäзанностьшо да чэсть пашажэ „кӧ пашам ок ыштэ, тудо ок коч" принцип почэш лийын шога.

РСФСР-ыштэ „кажнэ дэч моштымыж нарэ, кажнылан—ыштымыж нарэ" социализм принцип шукталтэш.

II глава

Кугыжанышын ышталтмашыжэ

13 статья. Экономик дэн политик шотышто, тыгак обороно шотышто ваш-ваш полышкалымашым шуктышашлан, Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик тӧр праван Совэт Социалист Рэспублик-влак дэнэ: Украин ССР, Бэлорусс ССР, Азэрбайджан ССР, Грузин ССР, Армäн ССР, Туркмэн ССР, Узбэк ССР, Таджик ССР, Казах ССР, Киргиз ССР дэнэ пырльа шкэ кумылжо дэнэ ушэм кугыжанышыш—Совэт Социалист Рэспублик-влак Ушэмыш ушнэн.

Тидлан лийын РСФСР ССР Ушэм Конституцын 14 статьашкыжэ ончыктымо правам ССР Ушэмын кӱшыл власть органжэ дэн кугыжаныш управлэньэ органжэ-влак гоч ССР Ушэмлан пуа.

ССР Ушэм Конституцын 14 статьашкыжэ пурыдымо паша шотышто РСФСР, шкэнжын сувэрэннэ праважым тӱрысак кодэн, кугыжаныш властьым шкэ вуйа шукта.

14 статья. Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспубликыштэ улыт: Азово-Чэрномор, Дальнэ-Восток, Западнэ-Сибирь, Красноймр, Сэвэро-Кавказ край-влак; Вороньэж, Восточно-Сибирь, Горький, Западнэ, Иванов, Калинин, Киров, Куйбышэв, Курск, Лэнинград, Моско, Омск, Орэнбург, Саратов, Свэрдлов, Сэвэрнэ, Сталинград, Чэльабинск, Ярослав область-влак; Татар, Башкир, Бурьат-Монгол, Дагэстан, Кабардино-Балкар, Калмык, Карэл, Коми, Крым, Марий, Мордва, Нэмцэв-Поволжьэ, Сэвэро-Осэтин, Удмурт, Чэчэно-Ингуш, Чуваш, Йакут автоном совэт социалист рэспублик-влак; Адыгэй, Йэврэй, Карачай, Ойрот, Хакас, Чэркэс автоном область-влак.

15 статья. Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик Совэт Социалист Рэспублик-влак Ушэм гыч лэкташ шкаланжэ правам кода.

16 статья. РСФСР-н кэлшымыжэ дэч посна РСФСР-н кундэмжэ вашталталт ок кэрт.

17 статья. ССР Ушэмын законжо-влак РСФСР кундэмыштэ обäзатэльнэ улыт.

18 статья. РСФСР-н кажнэ гражданинжэ ССР Ушэм гражданинжэ улэш.

Чыла моло ушэм рэспублик-влакын граждан ышт РСФСР кундэмыштэ РСФСР-н гражданжэ-влак дэнэ ик тӧр праванак улыт.

19 статья. Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик шкэнжын кӱшыл власть органжэ да кугыжанышын виктарымэ органжэ-влак гоч тыгай пашам шуктэн шога:

а) РСФСР Конституцым ышта да тудым шуктымым тэргэн шога;

б) автоном совэт социалист рэспублик-влакын Конституцыштым пэҥгыдэмда;

в) РСФСР составыштэ у край дэн область-влак ыштымым, тыгак у автоном рэспублик дэн область-влак ыштымым ССР Ушэмын Вэрховно Совэтышкыжэ пэҥгыдэмдаш пуа;

г) автоном совэт социалист рэспублик дэн автоном область-влакын границыштым да районлан шэлалтмыштым пэҥгыдэмда;

д) край дэн область-влакын границыштым да районлан шэлалтмыштым ышта;

е) РСФСР н законжым луктэш;

ж) кугыжанышын порьадкыжым да граждан-влакын правашт ым арала;

з) РСФСР-н калык-озанлык планжым пэҥгыдэмда;

и) РСФСР-н кугыжаныш бӱджэтшым пэҥгыдэмда;

к) ССР Ушэмын законжылан кэлшышын, кугыжаныш дэн вэрысэ налогым, сборым да налог дэч моло доходым погаш ышта;

л) автоном рэспублик-влакын бӱджэтышт шуктымым да край дэн область-влакын вэрласэ бӱджэтышт шуктымым вуйлата;

м) страховой дэн сбэрэгатэльнэ пашам вуйлата;

н) рэспубликын подчиньэньыштыжэ улшо банк, промышлэннэ, йал озанлык да сатулышо прэдприйатьэ дэн организацэ-влакым виктара да тугак вэрласэ промышлэнностьым вуйлата;

о) ушэм подчиньэньыштэ улшо прэдприйатьэ-влакын могай улмыштым, кузэ виктаралтмыштым тэрга да эскэра;

п) мландым, мландэ кӧргысӧ пойанлыкым, чодрам да вӱдым кучылтмо порьадкым ышта;

р) илымэ вэр дэн коммунальнэ озанлыкым, илымэ вэр строитэльствым да ола дэн калык илымэ моло вэр сайэмдымашым вуйлата;

с) корно ыштымашым шуктэн шога, вэрысэ транспорт дэн свäзьым вуйлата;

т) паша нэргэн законым луктэш;

у) тазалык аралымэ пашам вуйлата;

ф) социальнэ обэспэчэньэ пашам вуйлата;

х) тӱҥалтыш, кыдалаш да высшэ образованьэ пашам вуйлата;

ц) РСФСР-штэ культурно-просвэтитэльнэ да наук организацэ дэн учрэждэньэ-влакым вуйлата, пӱтынь рэспублик значэньан культурно просвэтитэльнэ да наук организацэ дэн учрэждэньэ-влакым виктара;

ч) физичэский культур дэн спорт пашам вуйлата да организоватла;

ш) РСФСР-н суд органжэ-влакым организоватла;

щ) РСФСР гражданствэ правам пуэда;

э) РСФСР-н суд органжэ-влак судитлымэ граждан-влаклан амнистийым да помилованьым ышта.

20 статья. Кажнэ Автоном рэспубликын шкэ Конституцыжо уло. Тидэ Конституцо Автоном рэспубликын шкэ ойыртэмжым шотыш налын, РСФСР Конституцо дэнэ да ССР Ушэмын Конституцыжо дэнэ тӱрыс кэлыштаралтын ышталтэш.

21 статья. РСФСР-н законжо-влак Автоном рэспублик кундэмыштэ обäзатэльнэ улыт. Автоном рэспубликын законжо РСФСР-н законжо дэнэ кэлшыдымэ годым, илышышкэ РСФСР-н законжо пура.

III глава

Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик кугыжаныш властьын эн кӱшыл органжэ-влак

22 статья. РСФСР кугыжаныш властьын эн кӱшыл органжэ РСФСР Вэрховно Совэт улэш.

23 статья. РСФСР-н Вэрховно Совэтшэ, РСФСР Конституцын 13 дэн 19 статьажэ-влак почэш, РСФСР-лан пумо чыла правам илышыш пуртэн шога. Тидэ права, Конституцын ончыктымыжо почэш, РСФСР Вэрховно Совэтлан подотчотно улшо РСФСР орган-влакын: РСФСР Вэрховно Совэт Прэзидиумын, РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтын да РСФСР Калык Комиссариат-влакын компэтэнцийышкышт ок пуро.

24 статья. РСФСР-н закон лукшо органжэ РСФСР-н Вэрховно Совэтшэ шкэтын гына лийын шога.

25 статья. РСФСР-н Вэрховно Совэтшым РСФСР граждан-влак сайлымэ округ йэда 4 ий сроклан, кажнэ 150 тӱжэм йэҥлан ик дэпутатым ойырымо нормо дэнэ, сайлат.

26 статья. РСФСР-н Вэрховно Совэтшэ тыгылай шукырак йӱк дэнэ приниматла гын, закон пэҥгыдэмдымылан шотлалтэш.

27 статья. РСФСР Вэрховно Совэт лукмо закон влак РСФСР Вэрховно Совэт Прэзидиум прэдсэдатэль дэн сэкрэтарьын кид пыштыман публиковайалтыт.

28 статья. РСФСР Вэрховно Совэт РСФСР Вэрховно Совэтын прэдсэдатэльжым да тудын кок олмэштышыжым сайла.

29 статья. РСФСР Вэрховно Совэтын прэдсэдатэльжэ РСФСР Вэрховно совэтын засэданьыжым вуйлата да тудын кӧргӧ распорьадкыжым виктара.

30 статья. РСФСР Вэрховно Совэтын сэссийжым РСФСР Вэрховно Совэтын Прэзидиумжо идалыкыштэ кок кана пога.

Чэрэтдымэ сэссий-влак РСФСР Вэрховно Совэт Прэзидиумын кӱлэшлан шотлымыжо почэш альэ Вэрховно Совэт дэпутат-влак кокла гыч кумышо ужашыжын трэбоватлымыжэ почэш погалтэш.

31 статья. РСФСР-н Вэрховно Совэтшэ РСФСР Вэрховно Совэтын Прэзидиумжым тыгай составаным сайла: РСФСР Вэрховно Совэт Прэзидиумын прэдсэдатэльжым, автоном рэспублик-влакын улмышт шот дэнэ тудын 17 олмэштышыжым, Прэзидиумын сэкрэтарьжым да Прэзидиумын 20 члэнжым.

32 статья. РСФСР Вэрховно Совэт Прэзидиум шкэнжын чыла пашаштыжэ РСФСР Вэрховно Совэтлан отчотым пуэн шога.

33 статья. РСФСР Вэрховно Совэт Прэзидиум:

а) РСФСР Вэрховно Совэтын сэссийжым пога;

б) РСФСР-н законжо-влакым умылтара, указым луктэда;

в) пӱтынь калык дэч йодышт налэш (рэфэрэндумым эртара);

г) РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтын, автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым, тугак край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэт да автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым законлан кэлшыдымышт годым отмэнитла;

д) РСФСР Вэрховно Совэтын сэссийжэ-влак кокла жапыштэ РСФСР-н посна Калык Комиссаржым, РСФСР Калык Комиссар-влак Совэт прэдсэдатэльын тэмлымыжэ почэш, должность гыч кораҥда да вэсым шогалта, варажым РСФСР Вэрховно Совэтлан пэҥгыдэмдаш пуа;

е) РСФСР н почотно званьыжым пуэда;

ж) РСФСР суд орган-влакын судитлымэ граждан-влакым помиловатлымэ правам илышыш пурта.

34 статья. РСФСР Вэрховно Совэт Мандатнэ Комиссым сайла, тудыжо РСФСР Вэрховно Совэт дэпутат-влакын полномочийыштым тэрга.

Мандатнэ Комиссын ончаш пумыжо почэш, РСФСР Вэрховно Совэт посна дэпутатын полномочийжым йа чынлан шотлаш ышта, йа сайлымым йӧрдымыш луктэш.

35 статья. Кӱлэшлан шотла гын, РСФСР Вэрховно Совэт кэч могай паша дэнат слэдствэннэ дэн рэвизионно комиссым шогалта.

Чыла учрэждэньэ дэн должностьышто шогышо йэҥ-влак ты комиссын трэбованьыжым шукташ да нунылан кӱлэш матэриал дэн цокумэнтым пуаш обäзан улыт.

36 статья. РСФСР Вэрховно Совэтын дэпутатшым РСФСР Вэрховно Совэтын кэлшымыжэ дэч посна, а РСФСР Вэрховно Совэтын сэссийжэ-влак кокла жапыштэ—РСФСР Вэрховно Совэт Прэзидиумын кэлшымыж дэч посна суд ончык мут кучаш шогалташ альэ арэстоватлаш ок лий.

37 статья. РСФСР Вэрховно Совэтын полномочий жапшэ эртымэк, РСФСР Вэрховно Совэт Прэзидиум, РСФСР Вэрховно Совэтын полномочий жапшэ эртымэ кэчэ гыч кок тылызэ дэч утла шуйыдэ угыч сайлаш ышта.

38 статья. РСФСР Вэрховно Совэтын полномочий жапшэ эртымэк, РСФСР Вэрховно Совэтын Прэзидиумжо угыч сайлымэ РСФСР Вэрховно Совэтын у Прэзидиумжым ыштымэшкэ шкэ полномочийжым шуктэн шога.

39 статья. Угыч сайлымэ РСФСР Вэрховно Совэтым, сайлымэ дэч вара ик тылзэ дэч вараш коддэ, РСФСР Вэрховно Совэт Прэзидиумын тошто составшэ пога.

40 статья. РСФСР Вэрховно Совэт РСФСР Правитэльствым—РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтым ышта.

IV глава

Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспубликын кугыжаныш виктарышэ органжэ-влак

41 статья. РСФСР кугыжаныш властьын эн кӱшыл исполнитэльнэ да рэспорьадитэльнэ органжэ РСФСР Калык Комиссар-влак Совэт улэш.

(Умбакыжэ 2-шо могырышто)

Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик КОНСТИТУЦО (Тўнг Закон)

УМБАКЫЖЭ

42 статья. РСФСР Калык Комиссар-влак Совэт РСФСР Вэрховно Совэт random

42 статья. РСФСР Калык Комиссар-влак Совэт РСФСР Вэрховно Совэт ончылно мутым куча да тудлан отчотым пуа, а РСФСР Вэрховно Совэтын сэссийжэ-влак кокла жапыштэ РСФСР Вэрховно Совэт Прэзидиум ончылно мутым куча да тудлан отчотым пуэн шога.

43 статья. ССР Ушэм дэн РСФСР-н законжо-влак да ССР Ушэм Калык Комиссар-влак Совэтын пунчалжэ дэн распорьажэньыжэ нэгызэш да нуным шуктышашлан лийын РСФСР Калык Комиссар-влак Совэт пунчал дэн распорьажэньэ-влакым луктэш да нуным шуктэн шогымым тэрга.

44 статья. РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтын пунчалжэ дэн распорьажэньыжэ-влак пўтынь РСФСР мучко обязатэльнэ шукталтшаш улыт.

45 статья. РСФСР Калык Комиссар-влак Совэт:

а) РСФСР Калык Комиссариат-влакын да тудын вэдомостышто улшо моло озанлык дэн культур учрэждэньэ влакын пашаштым ушэн, виктарэн шога; пўтынь ушэмысэ Калык Комиссариат уполномочэннэ-влакын пашаштым ушэн да тэргэн шога;

б) калык-озанлык планым шуктымо шотышто пашам ышта;

в) РСФСР кугыжаныш дэн вэрласэ бўджэтым шуктэн шогымо шотышто пашам ышта;

г) обэщствэннэ порьадкым кучымо, кугыжанышын интэрэсшым да граждан-влакын праваштым аралымэ шотышто пашам ышта;

д) автоном рэспубликласэ Калык Комиссар-влак Совэтын пашажым виктара да тэрга, край дэн область шэмэр дэпутат-влак Совэт исполнитэльнэ комитэт-влакын пашаштым вуйлатэн да тэргэн шога;

е) кўлэш годым, РСФСР Калык Комиссар-влак Совэт пэлэн озанлык дэн культур строитэльствэ паша дэнэ лўмын комитэтым да Главнэ Управлэньэ-влакым ышта.

46 статья. Край дэн область шэмэр дэпутат-влак Совэт исполнитэльнэ комитэтын да Автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэт исполнитэльнэ комитэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш, тугак Автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэтын пунчалжэ дэн распорьажэньыжэ влакым, край дэн область шэмэр дэпутат влак Совэтын да автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым чараш РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтын праважэ уло.

РСФСР Калык Комиссар-влакын приказышт дэн инструкцыштым отмэнитлаш РСФСР Калык Комиссар влак Совэтын праважэ уло.

47 статья. РСФСР Калык Комиссар влак Совэтым РСФСР Вэрховно Совэт тыгай составаным ышта:

РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтын Прэдсэдатэльжэ;

РСФСР Калык Комиссар-влак Совэт Прэдсэдатэльым олмэштышэ-влак;

РСФСР Кугыжаныш План Комиссын Прэдсэдатэльжэ;

РСФСР Калык Комиссар-влак:
- Кочкыш промышлэнность;
- Куштылго промышлэнность;
- Чодра промышлэнность;
- Мландэ паша;
- Пырчан шурно дэн вольык ончышо совхоз-влак;
- Финансэ;
- Эл кŏргысŏ торгаймэ пашам виктарышэ;
- Эл кŏргŏ пашам виктарышэ;
- Йустицэ;
- Тазалык аралымэ;
- Туныктымо паша;
- Вэрласэ промышлэнность;
- Коммунальнэ озанлык;
- Социальнэ обэспэчэньэ;

ССР Ушэм заготовко Комитэтын Уполномочэнныйжэ;

Искусство паша Управлэньэ Начальник;

Пўтынь Ушэмысэ Калык Комиссариат-влакын Уполномочэнныйышт.

48 статья. РСФСР Вэрховно Совэтын дэпутатшэ РСФСР Правитэльствылан альэ РСФСР Калык Комиссарлан йодмашым пуа, гын, нуно тудлан кум кэчэ срокышто РСФСР Вэрховно Совэтэш шомак дэнэ йа сэрымаш дэнэ вашмутым пуаш обязан улыт.

49 статья. РСФСР Калык Комиссар-влак РСФСР компэтэнцыш пурышо кугыжаныш управлэньэ отраслым вуйлатэн шогат.

50 статья. ССР Ушэм дэн РСФСР-н законжо-влак нэгызэш, ССР Ушэм Калык Комиссар влак Совэтын да РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньышт нэгызэш, ССР Ушэмысэ ушэм рэспублик Калык Комиссариат-влакын приказышт дэн инструкцышт нэгызэш да нуным шуктышашлан лийын, РСФСР Калык Комиссар-влак кэлшышэ Калык Комиссариат-влакын компэтэнцышкышт пурышо приказым да инструкцым луктыт, тудым шуктымым тэргат.

51 статья. РСФСР-н Калык Комиссариатшэ-влак йа ушэм-рэспубликанский, йа рэспубликанский улыт.

52 статья. РСФСР ушэм-рэспубликанский Калык Комиссариат-влак нунылан ўшанэн пумо кугыжаныш управлэньэ отрасль-влакым вуйлатат да РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтлан, тугак ССР Ушэмын ушэм-рэспубликанский Калык Комиссариат-влаклан подчиньатлалтыт. Нунын вуйлатымашкэ ССР Ушэм Вэрховно Совэт Прэзидиумын пэнгыдэмдымэ спискыштэ ончыктымо шагал прэдприйатьэ гына ок пуро.

53 статья. РСФСР рэспубликанский Калык Комиссариат-влак нунылан пуымо кугыжаныш виктарымэ паша отрасль-влакым вик РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтлан подчиньатлалтын, вуйлатэн шогат.

54 статья. РСФСР ушэм рэспубликанский Калык Комиссариат-влаклан РСФСР-н тыгай Калык Комиссариатшэ-влак шотлалтыт:
- Кочкыш промышлэнность;
- Куштылго промышлэнность;
- Чодра промышлэнность;
- Мландэ паша;
- Пырчан шурно дэн вольык ончышо совхоз-влак;
- Финансэ;
- Эл кŏргысŏ торгаймэ пашам виктарышэ;
- Эл кŏргŏ пашам виктарышэ;
- Йустицэ;
- Тазалык аралымэ.

55 статья. Рэспубликанский Калык Комиссариат-влаклан РСФСР-н тыгай Калык Комиссариатшэ-влак шотлалтыт:
- Туныктымо;
- Вэрласэ промышлэнность;
- Коммунальнэ озанлык;
- Социальнэ обэспэчэньэ.

V глава

Автоном Совэт Социалист Рэспублик-влак кугыжаныш властьын эн кўшыл органжэ-влак

56 статья. Автоном рэспублик кугыжаныш властьын эн кўшыл органжэ АССР-ын Вэрховно Совэтшэ улэш.

57 статья. Автоном рэспубликын Вэрховно Совэтшым рэспубликысэ граждан-влак 4 ий сроклан сайлат. Прэдставитэльствэ нормо Автоном рэспубликын Конституцыштыжо ончыкталтэш.

58 статья. Автоном рэспубликын Вэрховно Совэтшэ АССР-ын закон лукшо ик-шкэт органжэ лийын шога.

59 статья. Автоном рэспубликын Вэрховно Совэтшэ:

а) Автоном рэспубликын Конституцыжым ыштэн луктэш да тудым РСФСР Вэрховно Совэтлан пэнгыдэмдаш пуа;

б) Автоном рэспубликым район-влаклан шэлэда, район дэн ола-влакын границыштым ышта да РСФСР Вэрховно Совэтлан пэнгыдэмдаш пуа;

в) Автоном рэспубликын калык озанлык планжым да бўджэтшым пэнгыдэмда;

г) Автоном рэспубликын почот званьыжым пуэда.

60 статья. Автоном рэспубликын Вэрховно Совэтшэ АССР Вэрховно Совэтын Прэзидиумжым тыгай составаным сайла: АССР Вэрховно Совэт Прэзидиумын прэдсэдатэльжэ, тудым олмэштышэ-влак, Прэзидиум сэкрэтарь да АССР Вэрховно Совэт Прэзидиумын члэнжэ-влак.

61 статья. Автоном рэспублик Вэрховно Совэтын Прэзидиумжо АССР Вэрховно Совэтлан отчотым пуэн шога.

62 статья. Автоном рэспублик Вэрховно Совэт Прэзидиумын полномочийжэ АССР Конституцышто ончыкталтэш.

63 статья. Засэданьым эртараш Автоном рэспубликын Вэрховно Совэтшэ АССР Вэрховно Совэт прэдсэдатэльым да тудын олмэштышыжэ-влакым сайла.

64 статья. Автоном рэспубликын Вэрховно Совэтшэ Автоном рэспубликын Правитэльствыжым—АССР Калык Комиссар-влак Совэтым ышта.

VI глава

Автоном Совэт Социалист Рэспублик-влакын кугыжаныш виктарышэ органышт

65 статья. АССР кугыжаныш властьын эн кўшыл исполнитэльнэ дэн распорьадитэльнэ органжэ АССР Калык Комиссар-влак Совэт улэш.

66 статья. Автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэт АССР Вэрховно Совэт ончылно мутым куча да тудлан отчотым пуа, а Автоном рэспублик Вэрховно Совэтын сэссийжэ-влак кокла жапыштэ Автоном рэспублик Вэрховно Совэтын Прэзидиумжо ончылно мутым куча, тудлан отчотым пуэн шога.

67 статья. ССР Ушэмын, РСФСР-ын да Автоном рэспубликын законышт нэгызэш, ССР Ушэм дэн РСФСР Калык Комиссар Совэт влакын пунчалышт дэн распорьажэньышт нэгызэш, адак нуным шуктышашлан лийын, Автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэт пунчал дэн распорьажэньым луктэш да тудым шуктэн шогымым тэрга.

68 статья. АССР Калык Комиссар-влак Совэтын приказшэ дэн инструкцыжым, АССР-ыштэ улшо округ, ола дэн район шэмэр дэпутат-влак Совэт исполнитэльнэ комитэт-влакын пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш тугак округ, ола дэн район шэмэр дэпутат-влак Совэтын пунчалжэ дэн распорьажэньыжым чараш Автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэтын праважэ уло.

69 статья. Автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэтым Автоном рэспубликын Вэрховно Совэтшэ тыгай составаным ышта:

Автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэтын Прэсэдатэльжэ;

Калык Комиссар-влак Совэт прэдсэдатэльым олмэштышэ влак;

Кугыжаныш План Комиссын Прэдсэдатэльжэ;

Калык Комиссар-влак:
- Мландэ паша:
- Финансэ;
- Эл кŏргысŏ торгаймэ пашам виктарышэ;
- Эл кŏргŏ пашам виктарышэ;
- Йустицэ;
- Тазалык аралымэ;
- Туныктымо паша;
- Вэрласэ промышлэнность;
- Коммунальнэ озанлык;
- Социальнэ обэспэчэньэ;
- Корно управлэньэ Начальник;

Заготовко Комитэтын уполномочэнныйжэ;

Искуство паша управлэньэ начальник.

Тиддэч посна, рэспублик озанлыкын ойыртэмжылан кэлшышын, РСФСР Вэрховно Совэтын пэнгыдэмдымыжэ почэш—Калык Комиссар-влак:
- Кочкыш промышлэнность;
- Куштылго промышлэнность;
- Чодра промышлэнность.

70 статья. Автоном рэспубликын Калык Комиссар-влакшэ, РСФСР дэн АССР Конституцо-влак почэш, Автоном рэспубликын компэтэнцышкыжэ пурышо кугыжаныш управлэньэ отраслым вуйлатэн шогат.

71 статья. ССР Ушэмын, РСФСР-ын да АССР-ын законышт нэгызэш, ССР Ушэм, РСФСР дэн АССР Калык Комиссар-влак Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньышт нэгызэш, РСФСР Калык Комиссар-влакын приказышт да инструкцышт нэгызэш, тудым шукташлан лийын, Автоном рэспублик Калык Комиссар-влак шкэ Калык Комиссариатыштын компэтэнцышкышт пурышо приказ дэн инструкцым луктыт.

72 статья. Автоном рэспублик Калык Комиссариат-влак нунылан пуымо кугыжаныш управлэньэ отрасль-влакым вуйлатат да АССР Калык Комиссар-влак Совэтлан, тугак РСФСР-ын кэлшышэ Калык Комиссариатшылан подчиньатлалтыт.

VII глава

Автоном область кугыжаныш властьын органжэ-влак

73 статья. Автоном область кугыжаныш властьын органжэ Автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэт улэш.

74 статья. Автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэтым Автоном областьысэ граждан-влак 2 ий сроклан РСФСР Конституцышто ончыктымо нормо почэш сайлат.

75 статья. Автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэтын исполнитэльнэ да распорьадитэльнэ органжэ тудын сайлымэ исполнитэльнэ комитэт улэш.

76 статья. Кажнэ Автоном областьын шэмэр дэпутат-влак Совэтшэ Автоном областьын национальнэ ойыртышыжым шотыш налшэ „Автоном область нэргэн положэньым" РСФСР Вэрховно Совэтыш пэнгыдэмдаш пуа.

VIII глава

Кугыжаныш властьын вэрласэ органжэ-влак

77 статья. Крайыштэ, областьыштэ, автоном областьыштэ, национальнэ округышто, административнэ округышто, районышто, олаштэ, посьолкышто, йалыштэ (станицыштэ, йалыштэ, хуторышто, аулышто) кугыжаныш властьын органжэ шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт улыт.

78 статья. Край, область шэмэр дэпутат-влак Совэтым, национальнэ дэн административнэ округ шэмэр дэпутат-влак Совэтым, район, ола, кугу олаласэ район, посьолк, йал (станицэ, йал, хутор, аул) шэмэр дэпутат-влак Совэтым крайысэ, областьысэ, национальнэ округысо, административнэ округысо, районысо, оласэ, йалысэ шэмэр-влак кок ий сроклан сайлат.

79 статья. Шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт (крайысэ, областьысэ, округысо, районысо, оласэ, посьолкысо, йалысэ) шкэ кундэмыштышт культурно-политик дэн озанлык строитэльствым вуйлатат, вэрысэ бўджэтым ыштат, шкэныштын подчиньэньыштышт улшо управлэньэ орган-влакын пашаштым вуйлатат, кугыжаныш порьадкэ аралымым шуктэн шогат, элын аралалт кэртмашыжым вийангдаш полшат, закон-влакым шуктат да граждан-влакын праваштым аралат.

80 статья. Шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт нунылан ССР Ушэм, РСФСР дэн Автоном рэспубликын законышт дэнэ пуымо права чоло пунчалым луктыт да распорьажэньым пуат.

81 статья. Край, область шэмэр дэпутат-влак Совэтын, национальнэ дэн административнэ округ шэмэр дэпутат-влак Совэтын, район, ола дэн йал шэмэр дэпутат-влак Совэтын исполнитэльнэ дэн распорьадитэльнэ органышт—нунын сайлымэ исполнитэльнэ комитэтышт улыт. Тушко комитэтын прэдсэдатэльжэ, тудым олмэштышэ-влак, сэкрэтарьжэ да члэнжэ-влак пурат.

82 статья. Изирак йаллаштэ йал (станицэ, хутор, аул) шэмэр дэпутат-влак Совэтын исполнитэльнэ дэн распорьадитэльнэ органжэ—нунын сайлымэ прэдсэдатэль, тудым олмэштышэ да сэкрэтарь улыт.

83 статья. Шэмэр дэпутат Совэт-влакын исполнитэльнэ комитэтышт (крайысэ, областьысэ, округысо, районысо, оласэ, посьолкысо, йалысэ) кэлшышэ шэмэр дэпутат-влак Совэтын да кўшнŏ шогышо кугыжаныш орган-влакын пунчалышт нэгызэш шкэ кундэмыштышт культурно-политик дэн озанлык строитэльствэ вуйлатымашым шуктэн шогат.

84 статья. Край дэн область шэмэр дэпутат-влак Совэтын сэссийжым исполнитэльнэ комитэт-влак талукышто 4 кана дэч шуэн огыл погат.

85 статья. Район шэмэр дэпутат-влак Совэтын да административнэ округ шэмэр дэпутат-влак Совэтын сэссийыштым нунын исполнитэльнэ комитэтышт талукышто 6 кана дэч шуэн огыл погат.

86 статья. Ола дэн йал шэмэр дэпутат Совэт-влакын сэссийыштым нунын исполнитэльнэ органышт тылзэш 1 кана дэч шуэн огыл погат.

87 статья. Край, область шэмэр дэпутат-влак Совэт, национальнэ дэн административнэ округ шэмэр дэпутат-влак Совэт, район дэн ола шэмэр дэпутат-влак Совэт шкэ сэссийышт жаплан сэссийын засэданьыжым эртараш прэдсэдатэль дэн сэкрэтарьым сайлат.

88 статья. Иал Совэт прэдсэдатэль йал Совэтым пога да тудын засэданьыжым эртара.

89 статья. Шэмэр дэпутат-влак Совэтын исполнитэльнэ органжэ-влак нуным сайлышэ шэмэр дэпутат-влак Совэтлан, тугак кўшнŏ шогышо шэмэр дэпутат-влак Совэтын исполнитэльнэ органжылан отчотым вигак пуэн шогат.

90 статья. Ўлнŏ шогышо исполнитэльнэ комитэт-влакын пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш да ўлнŏ шогышо шэмэр дэпутат-влак Совэтын пунчалжэ дэн распорьажэньыжым чараш кўшнŏ шогышо шэмэр дэпутат-влак Совэт исполнитэльнэ комитэтын праважэ уло.

91 статья. Ўлнŏ шогышо шэмэр дэпутат-влак Совэтын да тудын исполнитэльнэ комитэтшын пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш кўшнŏ шогышо шэмэр дэпутат-влак Совэтын праважэ уло.

92 статья. Край (область) шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт исполнитэльнэ комитэтын тыгай пŏлкажэ-влакым ыштат:
- Мландэ паша;
- Финансэ;
- Кŏргысŏ торгаймэ паша виктарышэ;
- Тазалык аралымэ;
- Калык туныктымо;
- Вэрласэ промышлэнность;
- Коммунальнэ озанлык;
- Социальнэ обэспэчэньэ;
- Корно паша;
- Общий;
- Искусство паша виктарышэ;
- План комисс;
- Исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр влак сэктор,

да, тиддэч посна, край (область) озанлыкын ойыртышыжлан кэлшышын, ушэм-рэспубликанский Куштылго промышлэнность, Кочкыш промышлэнность, Чодра промышлэнность, Пырчан дэн Вольык ашнымэ совхоз Калык Комиссариат-влакын пэнгыдэмдымэ дэнэ, край (область) шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт тыгай пŏлкам альэ управлэньым ыштат:
- Куштылго промышлэнность;
- Кочкыш промышлэнность;
- Чодра промышлэнность;
- Пырчан дэн вольык ашнымэ совхоз.

93 статья. Крайын (областьын) условийжылан кэлшышын, ССР Ушэм дэн РСФСР-ын законышт нэгызэш, Пўтынь Ушэмысэ Калык Комиссариат влак да Эл Кŏргысŏ Пашам Виктарышэ Калык Комиссариат край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэт пэлэн шкэныштын управлэньыштым ыштат.

Заготовко комитэт край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэт пэлэн шкэнжын уполномочэнныйжым шогалта.

94 статья. Край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэтын пŏлкажэ дэн управлэньыжэ-влак шкэ пашаштышт шкэныштын край (область) шэмэр дэпутат влак Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак РСФСР-сэ кэлшышэ Калык Комиссариатлан подчиньатлалтыт.

95 статья. Административнэ округ шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт да нунын исполнитэльнэ комитэтышт пŏлка-влакым ыштат да ышкэ пашаштым РСФСР вэрховно орган-влакын законышт дэн указышт да край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэтын пунчалжэ нэгызэш ыштат.

96 статья. Район шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт исполнитэльнэ комитэтын тыгай пŏлкажэ-влакым ышта:
- Мландэ паша;
- Калык туныктымо;
- Финансэ;
- Кŏргысŏ торгаймэ пашам виктарышэ;
- Тазалык аралымэ;
- Социальнэ обэспэчэньэ;
- Общий;
- Корно паша виктарышэ;
- План комисс;
- Исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр-влак сэктор,

да, тиддэч посна, район озанлыкын ойыртышыжлан кэлшышын, край (область) шэмэр дэпутат влак Совэтын пэнгыдэмдымыжэ дэнэ, район шэмэр дэпутат Совэт-влак коммунальнэ дэн вэрысэ промышлэнность пŏлкам ыштат.

(Мучаш 3-шо могырыштэ).

Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик КОНСТИТУЦО (Тӱҥ Закон)

МУЧАШ

97 статьа. Районын условийжылан кэлшышын, ССР Ушэмын да РСФСР ын законышт нэгызэш, шкэ край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэтын пэҥгыдэмдымэкыжэ, Кӧргӧ паша виктарышэ Калык Комиссариат, районысо шэмэр дэпутат-влак Совэт пэлэн шкэ управлэньыжым ышта.

98 статьа. Район шэмэр дэпутат-влак Совэтын пӧлкажэ-влак шкэныштын пашаштышт район шэмэр дэпутат-влак Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэтын кэлшышэ пӧлкажлан подчиньатлалтыт.

99 статьа. Ола шэмэр дэпутат-влак Совэт исполнитэльнэ комитэтын тыгай пӧлкажэ-влакым ышта:

Финансэ;
Коммунальнэ озанлык;
Кӧргысӧ торгайымэ пашам виктарышэ;
Тазалык аралымэ;
Калык туныктымо;
Социальнэ обэспэчэньэ;
Общий;
План комисс;
Исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр-влак сэктор;

тидэч посна ола промышлэнностьын тудын оласэ да ола воктэнсэ озанлыкшын ойыртышыжлан кэлшышын тыгай пӧлка-влакым ышта:

Вэрласэ промышлэнность;
Мландэ паша.

100 статьа. Ола шэмэр дэпутат-влак Совэтын пӧлкажэ-влак шкэ пашаштышт ола шэмэр дэпутат-влак Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак район шэмэр дэпутат-влак Совэтын кэлшышэ пӧлкажлан альэ вигак край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэтын кэлшышэ пӧлкажлан подчиньатлалтыт.

101 статьа. Моско дэн Лэнинград ола шэмэр дэпутат Совэт-влакын пӧлкашт шкэ пашаштышт Моско дэн Лэнинград шэмэр дэпутат-влак Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак шкэ корнышт дэнэ вигак РСФСР-сэ кэлшышэ Калык Комиссариатлан подчиньатлалтыт.

102 статьа. Национальнэ округ шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт да нунын исполнитэльнэ комитэтышт ӱмбак „Национальнэ округ-влак нэргэн положэньэ“ дэнэ, тугак шкэ край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэт пунчал дэнэ пыштымэ правам да обйазанностьым округ кундэмыштэ шуктэн шогат.

„Национальнэ округ-влак нэргэн положэньым“ РСФСР Вэрховно Совэт ышта.

IX глава

Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспубликын бӱджэтшэ

103 статьа. РСФСР-ын кугыжаныш бӱджэтшым РСФСР Калык Комиссар-влак Совэт ышта да РСФСР Вэрховно Совэтлан пэҥгыдэмдаш пуа.

РСФСР Вэрховно Совэтын пэҥгыдэмдымэ РСФСР-ын кугыжаныш бӱджэтшэ чыла калыклан шинчэн шогашыжэ увэртаралтэш.

104 статьа. РСФСР Вэрховно Совэт бӱджэтнэ комиссым сайла. Тидэ комисс РСФСР кугыжаныш бӱджэт шотышто шкэнжын закльучэньыжым Вэрховно Совэтлан пуа.

105 статьа. РСФСР кугыжаныш бӱджэтым шуктымо нэргэн отчотым РСФСР Вэрховно Совэт пэҥгыдэмда да тидэ отчот чыла калыклан шинчэн шогашыжэ увэртаралтэш.

106 статьа. Автоном рэспубликын бӱджэтышкыжэ да вэрласэ край (область) бӱджэтыш, тугак автоном область, национальнэ дэн административнэ округ, район, ола дэн йал Совэт-влакын бӱджэтышкышт вэрласэ озанлык дэч налмэ доход, нунын кундэмышкышт пурышо кугыжаныш доход дэч отчислэньэ, тугак ССР Ушэм дэн РСФСР закон ончыктымо кугыт дэнэ вэрласэ налог дэн сбор пурталтыт.

X глава

Суд дэн прокуратур

107 статьа. РСФСР-ыштэ правосудийым РСФСР-ын Вэрховно Судшо, автоном рэспублик-влакын Вэрховно Судышт, край дэн область суд-влак, автономно область-влакын судышт, национальнэ округ-влакын судышт, административнэ округ-влакын судышт, ССР Ушэм Вэрховно Совэтын пунчалжэ почэш ышталтшэ ССР Ушэмысэ спэциальнэ суд-влак да калык суд-влак илышыш пуртэн шогат.

108 статьа. Чыла судлаштэ паша, закон дэнэ лӱмын ончыктымо дэч молыжо, калык засэдатэль-влак дэнэ пырльа ончалтэш.

109 статьа. РСФСР-ын Вэрховно Судшо—РСФСР-ын эн кӱшыл судэбнэ органжэ. РСФСР-ын Вэрховно Судшылан РСФСР, автоном рэспублик дэн областьласэ чыла судэбнэ орган-влакын суд пашаштым эскэрэн шогымаш пуалтэш.

110 статьа. РСФСР-ын Вэрховно Судшым РСФСР-ын Вэрховно Совэтшэ вич ий сроклан сайла.

111 статьа. Автоном рэспублик-влакын Вэрховно Судыштым автоном рэспублик-влакын Вэрховно Совэтышт вич ий сроклан сайлат.

112 статьа. Край дэн область суд-влакым, автоном область суд-влакым, национальнэ дэн административнэ округ-влакын судыштым край, область шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт, альэ автоном область шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт, альэ национальнэ дэн административнэ округласэ шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт вич ий сроклан сайлат.

113 статьа. Калык суд-влакым район кӧргӧ граждан-влак кум ий сроклан сайлат. Сайлымаш всэобщо, вик да тӧр сайлымэ права нэгызэш, шолып йӱклымӧ дэнэ эртаралтэш.

114 статьа. РСФСР-ыштэ суд паша руш йылмэ дэнэ, альэ Автоном рэспубликын альэ Автоном областьын альэ национальнэ округын йылмыж дэнэ ончалтэш. Тудо йылмым шинчыдымэ йэҥлан матэриалым кусарышэ гоч тӱрыс умылтаралтэш, тугак судышто шочмо йылмэ дэнэ ойлаш права пуалтэш.

115 статьа. РСФСР-ын чыла судыштыжат закон дэнэ посна ончыктымо огыл гын, паша вишак ончалтэш, титаклалтшылан аралалташыжэ права пуалтэш.

116 статьа. Судйа-влак нэзависимэ улыт, нуно законлан гына подчиньатлалтыт.

117 статьа. Чыла Калык Комиссариат-влакын да нунын вэдомоствышто улшо учрэждэньэ-влакын, тугак должностьышто шогышо посна йэҥ-влакын, садыгак РСФСР кундэмыштэ граждан-влакын законым тӱрыс шуктэн шогымыштлан эн кӱшыл надзорым вигак ССР Ушэм Прокурор дэнат, тугак РСФСР Прокурор гочат илышыш пурталтэш.

118 статьа. РСФСР Прокурорым ССР Ушэм Прокурор вич ий сроклан шогалта.

119 статьа. Край, область прокурор-влакым, тугак автоном рэспублик дэн автоном область прокурор-влакым ССР Ушэмын Прокуроржо вич ий сроклан шогалта.

120 статьа. Национальнэ дэн административнэ округ-влакын прокурорыштым, район дэн оласэ прокурор влакым, ССР Ушэмын Прокуроржо пэҥгыдэмдымэ дэнэ, РСФСР Прокурор вич ий сроклан шогалта.

121 статьа. Прокуратур орган-влак шкэ пашаштым вэрласэ нимогай орган-влак дэч нэзависимэ ыштат, нуно ССР Ушэм прокурорлан гына подчиньатлалтыт.

XI глава

Граждан-влакын тӱҥ правашт да обйазанностьышт

122 статьа. РСФСР граждан-влак пашам ышташ, вэс сэмын манаш, гарантированнэ пашам налаш, шукылык да качэствэ шот дэнэ пашадарым налаш праван улыт.

Калык озанлыкым социалистичэски организоватлымэ дэнэ, совэт общэствын производитэльнэ вийжэ чарныдэ кушкын шогымо дэнэ, озанлык кризис лийын кэртмашым пытарымэ дэнэ да пашадымылыкым пытарымэ дэнэ паша ыштышаш права шуктал шога.

123 статьа. РСФСР граждан-влакын канаш правашт уло.

Пашазэ-влакын утларак шуко ужашыжлан паша кэчым 7 шагат мартэ кӱчыкэмдымэ дэнэ, пашазэ дэн служышо влаклан пашадарым тӱлэнак ий йэда канымэ жапым пуымо дэнэ, шэмэр-влакым обслуживатлаш шуко санаторий, канымэ пӧрт, клуб-влакым пуымо дэнэ граждан-влаклан канаш пуымо права шуктал шога.

124 статьа. РСФСР граждан-влак шоҥгэммэкышт, тӱгак чэрланымэкышт йа паша ыштэн кэртдымэ лиймэкышт матэриальнэ полышым налаш праван улыт.

Пашазэ дэн служышо-влакым кугыжаныш шотэш социальнэ страховатлымаш кумдан шарлымэ дэнэ, шэмэр-влаклан мэдицин полышым йара пуымо дэнэ, шэмэрлан пайдаланашыжэ шуко курортым пуымо дэнэ тидэ права шукталтэш.

125 статьа. РСФСР граждан-влак образованьым налаш праван улыт.

Тӱҥалтыш школышто всэобщо обйазатэльнэ туныктымо дэнэ, тунэммылан, тудо коклаштэ высшэ школышто тунэммыланат, оксам тӱлыдымӧ дэнэ, высшэ школлаштэ тунэмшэ-влаклан утларак шуко ужашыжлан кугыжаныш стипэндий пуымо систэм дэнэ, школлаштэ шочмо йылмэ дэнэ туныктымо дэнэ, завод, совхоз, машина трактор станцэ дэн колхозлаштэ шэмэр-влаклан производствэннэ, тэхничэски да агрономичэски туныктымашым окса тӱлыдэ пуымо дэнэ тидэ права илышыш пуртал шога.

126 статьа. РСФСР-ыштэ ӱдрамашлан озанлык, кугыжаныш, культур дэн общэствэннэ-политик илышын чыла областьлаштыжат права пӧрйэҥ дэнэ тӧрак пуалтэш.

Паша ышташ, пашадарлан, канаш, социальнэ страхованьылан да тунэмаш ӱдрамашлан правам пӧрйэҥ дэнэ тӧрак пуымо дэнэ, ава дэн азажын интэрэсыштым кугыжанышын аралымыж дэнэ, мӱшкыран годым ӱдрамашлан пашадарым тӱлэнак каныш пуымо дэнэ, шуко аза ыштымэ пӧрт, йоча йаслэ да сад улмо дэнэ ӱдрамашын тидэ праважэ илышыш пуртал шога.

127 статьа. РСФСР граждан-влакын, нунын национальностьышт дэн расыштым ончыдэ, озанлык, кугыжаныш, культур дэн общэствэннэ-политик илышын чыла областьыштыжэ ик тӧр праван улмышт—пудырташ лийдымэ закон.

Граждан-влакын расэ дэн национальность шотыштым ончэн, нунын праваштым вигак йа косвэннэ кэч могай ограничиватлымашат, альэ мӧҥгэшла, нунын праваштым вигак йа косвэннэ кэч могай кугэмдымашат, тугак расэ дэн национальностьым ойыркалаш альэ ужын кэртдымэ да шотлыдымо лийаш кэч могай мутым шаркалымашат закон дэнэ каратлалтэш.

128 статьа. Граждан-влакын совэсть эрыкыштым шуктышашлан лийын, РСФСР-ыштэ чэркым кугыжаныш дэч да школым чэркэ дэч ойырымо. Чыла граждан-влак рэлигий йулам эртараш эрыкан да рэлигий ваштарэш пропагандироватлаш эрыкан улыт.

129 статьа. Шэмэр-влакын интэрэсышт дэнэ кэлыштарэн да социалист стройым пэҥгыдэмдышашлан лийын, РСФСР граждан-влаклан закон дэнэ тыгай гарантий пуалтэш:

а) мутлан эрык;
б) пэчатьлан эрык;
в) погынымаш дэн митинглан эрык;
г) урэмыштэ шэствий дэн дэмонстрацылан эрык.

Граждан-влакын тидэ праваштым шуктышашлан, шэмэр-влаклан да нунын организацыштлан типографий, кагаз запас, общэствэннэ зданьэ, урэм, свйазь срэдствэ да нуным шуктышашлан кӱлэш моло матэриальнэ условий пуалтэш.

130 статьа. Шэмэр-влакын интэрэсыштлан кэлыштарэн да калык массын организационно самодэйатэльностьшо дэн политик активностьшым вийаҥдышашлан лийын, РСФСР граждан-влаклан общэствэннэ организацылаш ушнаш права пуалтэш: профэссиональнэ ушэмлаш, коопэратив ушэмлаш, рвэзэ-влак организацылаш, спортивнэ дэн оборонно организацылаш, культурно, тэхничэский да научно общэствылаш, а пашазэ класс радам гыч да моло шэмэр кокла гычат лэкшэ эн активнэ да сознатэльнэ граждан-влак Пӱтынь Ушэм Коммунист (большэвик) партийыш ушнат. Социалист стройкым пэҥгыдэмдымэ да вийаҥдымэ вэрч шэмэр-влакын кучэдалмаштышт коммунист партий нунын эн ончыл отрьадшэ улэш да шэмэр-влакын чыла организацыштышт, кэч общэствэннэ, тугак кугыжаныш организацыштат вуйлатышэ йадро лийын шога.

131 статьа. РСФСР граждан-влакын личностьыштым тӱкаш лийдымылык шукталтэш. Суд пунчал дэч альэ прокурор кэлшымэ дэч посна моло тӱкын нигэмат нигузэат арэстоватлаш огэш лий.

132 статьа. Граждан-влакын илымэ вэрыштым тӱкаш лийдымылыкым да ваш-ваш сэркалымашын шолыплыкшым закон арала.

133 статьа. Шэмэр-влакын интэрэсыштым аралымылан, альэ научно пашалан, альэ национальнэ-освободитэльнэ кучэдалмылан поктылмо вэс элласэ граждан-влаклан утлэн илаш РСФСР правам пуа.

134 статьа. РСФСР-ын кажнэ гражданинжэ Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспубликын Конституцыжым шуктэн шогаш, закон-влакым шукташ, паша дисциплиным кучаш, общэствэннэ долгым чэстнын шуктэн шогаш, социалистичэский общэжитийын правилжым пагалаш обйазан.

135 статьа. Общэствэннэ социалист собствэнность совэт стройын свйащэннэ да тӱкаш лийдымэ нэгызшэ улмылан кӧра, шочмо элын пойанлыкшэ дэн куатшын источникшэ улмылан кӧра, чыла шэмэрын улан да культурно илышыштын источникшэ улмылан кӧра, РСФСР-ын кажнэ гражданинжэ общэствэннэ социалист собствэнностьым аралаш да пэҥгыдэмдаш обйазан.

Общэствэннэ, социалист собствэнностьлан логалшэ йэҥ-влак калыкын тушманжэ улыт.

136 статьа. Всэобщо воинский обйазанность закон улэш.

Пашазэ-Крэсаньык Йошкар Армийыштэ воинский служитлымаш РСФСР граждан-влакын почотно обйазанностьышт.

137 статьа. Отэчэствым аралымаш—РСФСР кажнэ гражданинын свйащэннэ шуктышаш пашажэ. Шочмо эллан измэным ыштымаш: присьагым пудыртымаш, тушман вэлыш вончымаш, кугыжанышын сар вийжылан эҥгэкым кондымаш, шпионаж, эн нэлэ осал пашалан шотлалтын, законын чыла строгостьшо дэнэ каратлалтыт.

XII глава

Сайлымаш системэ

138 статьа. Чыла шэмэр дэпутат-влак Совэтыш: РСФСР Вэрховно Совэтыш, край дэн областьласэ шэмэр дэпутат-влак Совэтыш, автоном рэспублик влак Вэрховно Совэтыш, автоном область шэмэр дэпутат влак Совэтыш, национальнэ дэн административнэ округ шэмэр дэпутат влак Совэтыш, районласэ, оласэ да йалласэ (станицэ йал, хутор, аул) шэмэр дэпутат-влак Совэтыш дэпутат-влакым сайлымаш всэобщо, тӧр да вик сайлымаш права нэгызэш, шолып йӱклымаш дэнэ эртаралтэш.

139 статьа. Дэпутат-влакым сайлымаш всэобщо улэш: могай расэ дэн национальность гыч улмыштым, вэра кучымыштым, образоватэльнэ цэнзыштым, ик вэрыштэ илымыштым, социальнэ шотышто могай гыч лэкмыштым, имущэствэннэ положэньыштым да ожнысо пашаштым ончыдэ, ушдымо да суд дэнэ сайлымэ праваштым лишитлэн судитлымэ-влак дэч молышт—чыланат РСФСР-ын 18 ийыш шуышо чыла гражданжэ-влак дэпутат-влакым сайлымаштэ лийаш да сайлалтын кэрташ праван улыт.

140 статьа. Дэпутат-влакым сайлымаш тӧр улэш: кажнэ гражданинын ик йӱкшӧ уло; чыла граждан-влак сайлымаштэ ик тӧрак лийыт.

141 статьа. Ӱдрамаш-влак пӧрйэҥ дэнэ тӧрак сайлэн да сайлалт кэртшэ праван улыт.

142 статьа. Йошкар Армий радамыштэ улшо граждан-влак моло граждан дэнэ тӧрак сайлэн да сайлалт кэртшэ праван улыт.

143 статьа. Дэпутат-влак вик сайлалтыт: чыла шэмэр дэпутат-влак Совэтыш йал дэн ола шэмэр дэпутат-влак Совэт гыч тӱҥалын РСФСР Вэрховно Совэтыш шумэш,—граждан-влак шкэштак вик сайлымашым эртарат.

144 статьа. Дэпутат-влакым сайлымэ годым йӱклымаш шолып эртаралтэш.

145 статьа. РСФСР шэмэр дэпутат-влак Совэтыш сайлымаш, сайлымэ округ йэда, тыгай нормо дэнэ эртаралтэш:

край (область) Совэтыш, край альэ областьын кугытшым ончэн,—шагал гын, 15 тӱжэм йэҥ дэч да эн шукыжо 40 тӱжэм йэҥ дэч ик дэпутат;

Автоном областьын область Совэтышкыжэ, Автоном областьын кугытшым ончэн,—шагал гын, 1500 йэҥ дэч да эн шукыжо 2000 йэҥ дэч ик дэпутат;

национальнэ округ Совэтыш, национальнэ округын кугытшым ончэн,—шагал гын, 100 йэҥ дэч да эн шукыжо 500 йэҥ дэч ик дэпутат;

административнэ округ Совэтыш, административнэ округын кугытшым ончэн,—шагал гын 2000 йэҥ дэч да эн шукыжо 10.000 йэҥ дэч ик дэпутат;

район Совэтыш, районын кугытшым ончэн,—шагал гын, 500 йэҥ дэч да эн шукыжо 1.500 йэҥ дэч ик дэпутат;

ола Совэтыш да оласэ район Совэтыш, олан альэ ола районын кугытшым ончэн,—шагал гын 100 йэҥ дэч да эн шукыжо 1000 йэҥ дэч ик дэпутат;

Моско дэн Лэнинград Совэт-влакыш—3.000 йэҥ дэч ик дэпутат;

йал Совэтыш, йал Совэт паша ыштымэ районын кугытшым ончэн,—шагал гын, 100 йэҥ дэч да эн шукыжо 250 йэҥ дэч ик дэпутат.

Кажнэ край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэтлан, автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэтлан, национальнэ дэн административнэ округласэ шэмэр дэпутат-влак Совэтлан, районласэ да олаласэ шэмэр дэпутат-влак Совэтлан сайлымэ нормо тидэ статьаштэ ончыктымо сайлымэ нормо кугыт дэнэ „РСФСР шэмэр дэпутат-влак Совэтыш сайлымэ нэргэн положэньэ“ дэнэ ышталтэш.

Йалысэ шэмэр дэпутат-влак Совэтыш сайлымэ нормым край (область) шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт, автоном рэспубликласэ Вэрховно Совэт-влак да автоном область шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт тидэ статьаштэ ончыктымо сайлымэ нормо почэш ыштат.

146 статьа. Сайлымэ годым кандидат-влак сайлымэ округ йэда пуалтыт.

Кандидат-влакым пуаш права общэствэннэ организацэ дэн шэмэр общэствэ-влаклан, коммунист партийнэ организацэ-влаклан, профэссиональнэ ушэм-влаклан, коопэратив-влаклан, рвэзэ организацэ влаклан, культурно общэствэ-влаклан пуалтэш.

147 статьа. Кажнэ дэпутат шкэ пашажэ нэргэн да шэмэр дэпутат-влак Совэтын пашажэ нэргэн сайлышэ-влаклан отчотым пуаш обйазан да сайлышэ-влак кокла гыч шукыракшын пунчалжэ дэнэ тудо, законышто ончыктымо порьадкэ почэш, кэч кунамат мӧҥгэш ӱжын налалт кэртэш.

XIII глава

Гэрб, флаг, столицэ

148 статьа. Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспубликын кугыжаныш гэрбшэ тыгай: кэчэ йолла коклаштэ йошкар тӱс ӱмбалнэ вургышт дэнэ ӱлыкыла, ырэсла пыштымэ шӧртньӧ сорла дэн чӧгыт сӱрэтлымэ, йыржэ шурно парча-влак; тужак „РСФСР“ да „Чыла эл пролэтар-влак, ушныза!“ манын сэрымэ.

149 статьа. Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспубликын кугыжаныш флагшэ—йошкар тистэ; кӱшыл шола лукыштыжо, флаг вурго воктэн, шӧртньӧ буква дэнэ „РСФСР“ манын сэрымэ.

150 статьа. Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспубликын столицыжэ—Моско ола.

XIV глава

Конституцым вашталтымэ порьадкэ

151 статьа. РСФСР Вэрховно Совэтын шукыракшэ—$^2/_3$ ужаш дэч шагал огылжо йӱклымӧ дэнэ лукмо пунчалжэ почэш вэлэ РСФСР Конституцо ваштал кэртэш.

Пӱтынь Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспубликысэ Чрэзвычайнэ XVII-шэ Совэт Сйэздын прэзидиумжо

С. Аггэйэв
А. Андрэйэв
Н. Архипов
Г. Байчурин
С. Будьонный
К. Васильйэв
К. Ворошилов
А. Горэв
А. Горчханов
Ф. Грйадинский
Н. Дадыкина
М. Далгат
И. Дампилон
Я. Дружинин
Н. Йэжов
А. Жданов
Г. Заржицкий
В. Иванов
Г. Иванов
Л. Каганович
М. Калинин
Б. Калмыков
А. Кисэльов
С. Кондратьэв
Г. Крутов
С. Кузнэцов
Л. Кущ
Ю. Каганович
А. Липин
Г. Льуфт
Е. Мартэхов
В. Молотов
А. Никитин
Г. Орджоникидзэ
Д. Орлов
Я. Пахомов
И. Пэтров
И. Пивоваров
Г. Полбйцын
А. Пӱрбэйэв
Г. Ракитов
И. Рэщиков
М. Совэтников
И. Сталин
В. Строганов
Д. Сулимов
Н. Сурдин
А. Тагиров
И. Тархан
Д. Тогойэв
Е. Фрэшэр
Н. Хрущэв
М. Шагина
Х. Шараборин
Н. Швэрник

Моско, Крэмль. 1937 ий 21 йанварь.

Пӱтынь Российсэ Чрэзвычайнэ XVII-шэ Совэт Сйэзд Рэдакционно Комисс прэдсэдатэль М. И. КАЛИНИН йолташын докладшэ

Йолташ-влак, Рэдакционно Комисс шкэ пашажым кошартэн да Конституцын йӧршэшлан ыштымэ тэкстшым тыланда ончаш пуа.

Посна тӧрлатымашым ончымашкэ куснымо дэч ончыч мый тэндан кидыш пуэдымэ тэкст гыч лукмо статьа-влакэш шогалам. РСФСР Конституцо проэктын 91-шэ статьажым лукмо. Мый тыланда тудым лудын пуэм: „Край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэт шкэнжын ыштымэ пӧлка-влакын пашаштым вуйлата, шкэ пэлэнжэ улшо управлэньэ-влакым ушэн шога да нунын пашаштым тэрга“.

Лукмын амалжэ: тыгэй ончыктымаш край дэпутат-влак Совэтын пашажым аңысырэмда. Сандэнэ Комисс тидэ статьам луктын.

Вара Комисс 96-шо статьам луктын кудалтэн. Тидэ статьа тыгэ ойла: „Район шэмэр дэпутат-влак Совэт шкэнжын ыштымэ пӧлка-влакын пашаштым вуйлата“.

Тугак 100-шӧ статьа луктын кудалталтэш:

„Ола шэмэр дэпутат-влак Совэт шкэнжын ыштымэ пӧлка-влакым ушэн шога да нунын пашаштым вуйлата“.

Ындэ тыланда Конституцо тэкстыш пуртымо тӧрлатымаш-влакым каласкалэн пуэм. Кокымшо главан 13-шо статьаштыжэ „шуктышаш-лан“ шомакым „лийын“ дэнэ вашталтымэ. Тидэ статьанак кокымшо абзацыштыжэ тыгай мут-влакым йэшарымэ: „ССР Ушэмын кӱшыл власть орган дэн кугыжаныш управлэньэ орган-влак гоч“. Тидэ тӧрлатымаш дэнэ ты абзац могай лийэш, мый тудым пӱтыньэк лудын пуэм: „Тидлан лийын, РСФСР ССР Ушэм Конституцын 14 статьаштыжэ ончыктымо правам ССР Ушэмын кӱшыл власть орган дэн кугыжаныш управлэньэ орган-влак гоч ССР Ушэмлан пуа“.

Вэс тӧрлатымашым 19-шэ статьаш пуртымо. „З“ пунктышто тыгай мут-влакым луктын кудалтымэ: „ССР Ушэм калык озанлык планын ужашыжэ шотэш“. Тӧрлатымэ дэнэ пункт тыгай лийын: „З) РСФСР-ын калык-озанлык планжым пэнгыдэмда“.

Тидэ статьаштак „н“ пунктышто тыгай мут-влакым йэшарымэ: „Да тугак вэрласэ промышлэнностьым вуйлата“. Тӧрлатымаш дэнэ чумыр пункт тыгэ лудалтэш: н) рэспубликын подчиньэньыштыжэ улшо банк, промышлэннэ, йал озанлык да сатулышо прэдприйатьэ дэн организацэ-влакым виктара, да тугак вэрласэ промышлэнностьым вуйлата“.

Тидэ статьаштак „у“ пунктым пуртымо—„Тазалык аралымэ пашам вуйлата“. Умбакыжэ проэкт тэкстыштэ улшо порьадкэ дэнак кайа.

Вэс тӧрлатымашым 33-шо статьашкэ, „г“ пунктыш пуртымо, тушто тыгай мут-влакым йэшарымэ: „Тугак край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэт да автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым“.

Тидэ тӧрлатымаш дэнэ „г“ пункт тыгэ лудалтэш: г) РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтын, автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым, тугак край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэт да автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым законлан кэлшыдымышт годым отмэнитла“.

36-шо статьаштэ „сэссийжэ укэ жапыштэ“ мут-влакым „сэссийжэ-влак кокла жапыштэ“ мут-влак дэнэ вашталтымэ. Тидэ статьан содэржаньыжым ок вашталтэ.

46-шо статьаштэ „комитэтын“ да „автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэт исполнитэльнэ комитэтын“ шомакым да пункт мучаштэ „да автоном область шэмэр дэпутат Совэтын“ шомакым йэшарымэ.

Чумыр статьа тыгай лийэш:

46 статьа. Край дэн область шэмэр дэпутат-влак Совэт исполнитэльнэ комитэтын да автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэт исполнитэльнэ комитэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш, тугак автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэтын пунчалжэ дэн распорьажэньыжэ-влакым, край дэн область шэмэр дэпутат-влак Совэтын да автоном область шэмэр дэпутат-влак Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым чараш РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтын правапжэ уло.

РСФСР Калык Комиссар-влакын приказышт дэн инструкцыштым отмэнитлаш РСФСР Калык Комиссар-влак Совэтын праважэ уло“.

52-шо статьаштэ—стиль шотышто тӧрлатымаш—шкэтым ончыктышо числам тӱшкам ончыктышо дэнэ алмаштымэ: „нунылан ӱшанэн пумо отраслым вуйлатат“ олмэш—„нунылан ӱшанэн пумо отрасль-влакым вуйлатат“ кӱлэш. Статьа мучаштат „ССР Ушэмын ушэм-рэспубликанский Калык Комиссариатшылан“ олмэш „ССР Ушэмын ушэм-рэспубликанский Калык Комиссариатшэ влаклан“ каласалтын. Нинэ тӧрлатымаш-влак статьан смыслыжым огыт вашталтэ, сандэнэ тудым лудмыжат ок кӱл.

53-шо статьаштэ—„нунылан ӱшанэн пумо отраслым“ олмэш, тӧрлатымэ: „нунылан ӱшанэн пумо отрасль влакым“. Тидат тугак—чылт стиль шотышто тӧрлатымаш.

69-шэ статьаштэ йэшарымэ: „корно управлэньэ начальник“, „тиддэч посна“.

Йӧршэшлан ыштымэк тидэ статьа тыгай лийын: „Автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэтым Автоном рэспубликын Вэрховно Совэтшэ тыгай составаным ышта:

Автоном рэспублик Калык Комиссар-влак Совэтын Прэдсэдатэльжэ;

Калык Комассар-влак Совэт прэдсэдатэльым олмэштышэ-влак;

Кугыжаныш план комиссын прэдсэдатэльжэ;

Калык Комиссар влак:

Мландэ паша;

Финансэ;

Эл кӧргысӧ торгайымэ пашам виктарышэ;

Эл кӧргӧ пашам виктарышэ;

Йустицэ;

Тазалык аралымэ;

Туныктымо паша;

Вэрласэ промышлэнность;

Коммунальнэ озанлык;

Социальнэ обэспэчэньэ;

Корно управлэньэ начальник;

Заготовко Комитэтын уполномочэнныйжэ;

Искусство паша управлэньэ начальник.

Тиддэч посна, рэспублик озанлыкын ойыртэмжылан кэлшышын, РСФСР Вэрховно Совэтын пэнгыдэмдымыжэ почэш—Калык Комиссар-влак:

Кочкыш промышлэнность;

Куштылго промышлэнность;

Чодра промышлэнность“.

77-шэ статьаштэ „районышто, олаштэ“ мут-влак почэш „посьолкышто“ мутым пуртымо.

78-шэ статьаштэ „район, ола“ мут-влак почэш „кугу олаласэ район, посольк“ мут-влакым пуртымо.

79-шэ статьаштэ „(крайысэ, областьысэ, округысо, районысо, оласэ, посьолкысо, йалысэ)“ мут-влак пурталтыт.

Вара тидэ статьанак мучашышкыжэ „элын аралалт кэртмашыжым вийангдаш полшат“ пуртымо.

Нинэ тӧрлатымаш влак дэч вара статьа тыгэ лудалтэш:

„Шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт (крайысэ, областьысэ, округысо, районысо, оласэ, посьолкысо, йалысэ) шкэ кундэмыштышт культурно-политик дэн озанлык строитэльствым вуйлатат, вэрысэ бӱджэтым ыштат, шкэ подчиньэньыштышт улшо управлэньэ орган-влакын пашаштым вуйлатат, кугыжаныш порьадкэ аралымым шуктэн шогат, элын аралалт кэртмашыжым вийангдаш полшат, закон-влакым шуктат да граждан-влакын праваштым аралат“.

83-шо статьа олмэш, Рэдакционно Комисс йӧршэш у статьам пуртэн шындаш, а 83-шо статьам шэнгэкырак шындаш тэмла.

83-шо статьа тыгай содэржаньан лийэш:

„Шэмэр дэпутат Совэт-влакын исполнитэльнэ комитэтышт (крайысэ, областьысэ, округысо, районысо, оласэ, посьолкысо, йалысэ) кэлшышэ шэмэр дэпутат-влак Совэтын да кӱшнӧ шогышо кугыжаныш орган-влакын пунчалышт нэгызэш шкэ кундэмыштышт культурно-политик дэн озанлык строитэльствэ вуйлатымашым шуктэн шогат.“

Ужыда, тидэ статьа проэктын кум статьажым—91, 96 дэнэ 100—алмашта. Нинэ статьа-влакым Комисс луктын ыльэ.

Мутат укэ, тудо шэмэр дэпутат-влак-Совэтын виктарымэ пашажым шара.

92-шо статьаштэ пӧлка-влак коклашкэ пуртымо: „корно паша“, „искусство паша виктарышэ“, да „исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр-влак сэктор“.

Адак тыгай мут-влакым йэшарымэ: „да, тиддэч посна, край (область) озанлыкын ойыртышыжылан кэлшышын, ушэм-рэспубликанский Куштылго промышлэнность, Кочкыш промышлэнность, Чодра промышлэнность, Пырчан дэн Вольык ашнымэ совхоз калык комиссариат-влакын пэнгыдэмдымышт дэнэ, край (область) шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт тыгай пӧлкам альэ управлэньым ыштат:

Куштылго промышлэнность;

Кочкыш промышлэнность;

Чодра промышлэнность;

Пырчан дэн Вольык ашнымэ совхоз.

Тэндан экзэмпльарыштыда „альэ управлэньэ“ шомак укэ, тудым пуртэн шындаш кӱлэш.

Чыла йэшартыш дэч вара 92-шо статьа тыгэ лудалтэш.

„Край (область) шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт исполнитэльнэ комитэтын тыгай пӧлкажэ-влакым ыштат:

Мландэ паша;

Финансэ;

Кӧргысӧ торгайымэ пашам виктарышэ;

Тазалык аралымэ;

Калык туныктымо;

Вэрласэ промышлэнность;

Коммунальнэ озанлык;

Социальнэ обэспэчэньэ;

Корно паша;

Общий;

Искусство паша виктарышэ;

План комисс;

Исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр-влак сэктор,

да, тиддэч посна, край (область) озанлыкын ойыртышыжылан кэлшышын, ушэм-рэспубликанский Куштылго промышлэнность, Кочкыш промышлэнность, Чодра промышлэнность, Пырчан дэн Вольык ашнымэ совхоз калык комиссариат влакын пэнгыдэмдымышт дэнэ, край (область) шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт тыгай пӧлкам альэ управлэньым ыштат:

Куштылго промышлэнность;

Кочкыш промышлэнность;

Чодра промышлэнность;

Пырчан дэн Вольык ашнымэ совхоз“.

Тидэ статьа тыгэ лудалтэш.

93-шо статьаштэ „управлэньыштат“ мут дэч вара йэшарымэ: „Заготовко комитэт край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэт пэлэн шкэнжын уполномочэнныйжым шогалта“.

Статьа тыгэ лудалтэш:

„Крайын (областьын) условийжылан кэлшышын, ССР Ушэмын да РСФСР-ын законышт нэгызэш, Пӱтынь Ушэм Калык Комиссариат-влак да Эл Кӧргӧ Паша Виктарышэ Калык Комиссариат край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэт пэлэн шкэныштын управлэньыштым ыштат.

Заготовко комитэт край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэт пэлэн шкэнжын уполномочэнныйжым шогалта“.

96-шо статьаштэ—пӧлка-влак коклашкэ „общий“ пӧлкам пуртымо да вара мучаштэ тыгэ йэшарымэ: „исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр влак сэктор да, тиддэч посна, район озанлыкын ойыртышыжылан кэлшышын, край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэтын пэнгыдэмдымыжэ дэнэ, район шэмэр дэпутат Совэт-влак коммунальнэ дэн вэрысэ промышлэнность пӧлкам ыштат“.

Тидэ тӧрлатымаш дэнэ 96-шо статьа тыгэ лудалтэш:

„Район шэмэр дэпутат-влакын Совэтышт исполнитэльнэ комитэтын тыгай пӧлкажэ-влакым ыштат:

Мландэ паша;

Калык туныктымо;

Финансэ;

Кӧргысӧ торгайымэ пашам виктарышэ;

Тазалык аралымэ;

Социальнэ обэспэчэньэ;

Общий;

Корно паша виктарышэ;

План Комисс;

Исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр-влак сэктор,

да, тиддэч посна, район озанлыкын ойыртышыжылан кэлшышын, край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэтын пэнгыдэмдымыжэ дэнэ, район шэмэр дэпутат Совэт-влак коммунальнэ дэн вэрысэ промышлэнность пӧлкам ыштат“.

97-шэ статьаштэ тыгай мут-влакым луктын кудалтымэ: „Тугак рэспубликысэ Вэрласэ промышлэнность дэн коммунальнэ озанлык калык коммиссариат-влак“. Тыгай тӧрлатымашым ыштымэк статьа тыгэ лудалтэш: „Районын условийжылан кэлшышын, ССР Ушэмын да РСФСР-ын законышт нэгызэш, шкэ край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэтын пэнгыдэмдымэкыжэ, Кӧргӧ Паша Виктарышэ Калык Комиссариат районысо шэмэр дэпутат-влак Совэт пэлэн шкэ управлэньыжым ышта.“

99-шэ статьа. Тыштэ „общий“ пӧлка да варажым „исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр-влак сэктор“ пуртэн шындалтын. Йэшарымэк тидэ статьа тыгэ лудалтэш: „Ола шэмэр дэпутат-влак Совэт исполнитэльнэ комитэтын тыгай пӧлкажэ-влакым ышта:

Финансэ;

Комунальнэ озанлык;

Кӧргысӧ торгайымэ пашам виктарышэ;

Тазалык аралымэ;

Калык туныктымо;

Социальнэ обэспэчэньэ;

Общий;

План Комисс;

Исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр-влак сэктор,

да, тиддэч посна, ола промышлэнностьын, тудын оласэ дэн ола воктэнсэ озанлыкшын ойыртышыжылан кэлшышын тыгай пӧлка-влакым ышта:

Вэрласэ промышлэнность;

Мландэ паша“.

100-шӧ статьаштэ тыгай мут-влакым вашталтымэ: „район шэмэр дэпутат-влак Совэтлан“ да „край (область) Совэтлан“ тыгай мут-влак дэнэ: „район шэмэр дэпутат-влак Совэтын пӧлкажлан“ да „край (область) Совэтын пӧлкажлан“. Тӧрлатымэк статьа тыгэ лудалтэш: „Ола шэмэр дэпутат-влак Совэтын пӧлкажэ-влак шкэ пашаштышт ола шэмэр дэпутат-влак Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак район шэмэр дэпутат-влак Совэтын кэлшышэ пӧлкажлан альэ вигак край (область) шэмэр дэпутат-влак Совэтын кэлшышэ пӧлкажлан подчиньатлалтыт“.

106-шо статьа вэсэмдэн рэдактироватлалтын, но тудын смыслыжэ ок вашталт. Мый тудын у рэдакцыжым лудам: „Автоном рэспубликын бӱджэтышкыжэ да вэрласэ край (область) бӱджэтыш, тугак автоном область, национальнэ дэн административнэ округ, район, ола дэн йал Совэт-влакын бӱджэтышкышт вэрласэ озанлык дэч налмэ доход, нунын кундэмыштышт пурышо кугыжаныш доход дэч отчисльэньэ, тугак ССР Ушэм дэн РСФСР закон ончыктымо кугыт дэнэ вэрласэ налог дэн сбор пурталтыт.“

117-шэ статьаштэ ик вэрыштыжэ „РСФСР“ мут луктын кудалталтын.“

Рэдакционно Комиссын тыланда ончаш пуаш кӱлэшлан шотлымо РСФСР Конституцо проэктыш тӧрлатымаш-влак ындэ чыланы-ла. (Кужун сово кырымаш).

21 ЙАНВАРЫСЭ КОШАРТЫШ ЗАСЭДАНЬЭ

Сйэзд дэлэгат дэн уна-влак Крэмльысэ дворэцын кугу залышкыжэ угыч погынат. Сйэзд прэзидиум члэн-влак шкэ вэрышкышт шинчыт.

Прэзидиумыш **Калинин, Ворошилов, Каганович, Орджоникидзэ Андрэйэв, Жданов, Сулимов, Хрущэв** йолташ-влак лэктыт. Калык-влакын вождьышт Сталин йолташ лӱмэш, партий дэн правитэльствэ вуйлатышэ влак лӱмэш куанэн куатлын совым кырымаш кӱдырта.

Пӱтынь Российсэ Чрэзвычайнэ XVII-шэ Совэт сйэздын кошартыш засэданьыжэ тӱңгалэш.

Засэданьэ почылтмэкак сйэздым Йӱдвэл-Кавказ крайын дэлэгацыжэ лӱм дэнэ **Кузнэцова** дэн **Амирханов** йолташ-влак саламлат.

Осоавиахим лӱм дэнэ сйэздым ордэноносэц **Просин** йолташ саламла.

Варажым РСФСР Конституцын йӧршэш тэкстшым ыштымэ шотышто Рэдакционно Комиссын пашажэ нэргэн доклад ышташ мутым **М. И. Калинин** йолташлан пуалтэш. Калинин йолташым сйэзд кужун рӱжгэ совым кырэн вашлийэш.

Калинин йолташ РСФСР Конституцо проэктыш Рэдакционно Комиссын пуртымо тӧрлатымаш дэн вашталтыш-влакым каласкала. Тудын докладшым пэш чот шыман колыштыт.

Доклад пытарымэкыжэ Калинин йолташым рӱжгэ сово кырэн ужатат.

Вара **Д. Е. Сулимов** йолташ Конституцын кажнэ статьажым посна-посна лудэш да тудым посна-посна йӱкла.

Тыгэ тудо кок шагат утла лудэш.

Сталинград обисполком прэдсэдатэль **Кузнэцов** йолташ, йатыр дэлэгацэ-влакын лӱмышт дэнэ, Сйэзд Рэдакционно Комиссын пуымо РСФСР Конституцо проэктым пэнгыдэмдаш тэмла. Сйэзд тидэ прэдложэньым пэнгыдэмда. 15 шагатат 25 минутышто РСФСР-ын Тӱң законжо пэнгыдэмдалтэш. Кужун рӱжгэ, куатлын совым кырымаш, „Ура!“, „Вийан лийжэ Сталин йолташ!“, „Ура—Сталинлан!“, „Вийан лийжэ Сталинский Конституцо!“ кычкырымаш чытырыктат.

Иатыр дэлэгацэ лӱм дэнэ Ивановобл исполком прэдсэдатэль **Агэйэв** йолташ РСФСР Вэрховно Совэтыш сайлымэ нэргэн пунчал проэктым лудын пуа. Тидэ пунчалым ик йӱк дэнэ пэнгыдэмдат.

Сйэзд шкэ пашажым пытарэн. Дэлэгат-влак кумыл вӧлталт „Интэрнационалым“ мурат. (ТАСС).

ЛЭНИН-СТАЛИН ПАРТИЙЫН БОЙЭЦШЭ

Кок ий ончыч, 1935 ий 25 йанварыштэ социалист строитэльствын кугу организатыржэ да вуйлатышыжэ, пэнгыдэ большэвик, Лэнин-Сталин туныктымашын йандарлыкшэ вэрч ныдэ кучэдалшэ Валэрийан Владимирович Куйбышэв колэн.

В. В. Куйбышэв 1888 ий майыштэ Омск олаш шочын. 16 ийаш улмыж годымак Омскысо социал-дэмократичэский организацыштэ пашам ыштэн. Тӱңалтыш гычак тудо большэвик-влак радамыштэ лийын, кугыжан самодэржавий ваштарэш кучэдалын.

1905 ийыштэ Куйбышэв йолташ Пэтэрбургышто лийын, тушто тудо партийын пэш отвэтствэннэ поручэньыжым шуктэн шогэн. Куйбышэв оружий шупшыктымашым да аралымашым организатлэн. Куйбышэв йолташ профэссиональный рэвольуционьэр—большэвик сэмын писын кушкын. 1907 ийыштэ Томский партийнэ комитэтын члэн лийын. 1906 ий гыч 1916 ий мартэ Куйбышэв йолташым икана вэлэ огыл арэстоватлэныт да ссылкыш колтэныт.

1916 ийыштэ Куйбышэв йолташым большэвик влакын Самарысэ конфэрэнцыш арэстоватлэныт. Кугыжан правитэльствэ тудым Туруханский крайыш 5 ийлан ссылкыш колташ ыштэн. Туруханскыш каймаш корнэшыжэ тудым Фэвральысэ рэвольуцо вашлийын. Куйбышэв йолташ мӧнгэш Самарыш пӧртылэш, тушто тудым Самарысэ партий комитэтын пэрвой прэдсэдатэльжылан сайлэныт. Куйбышэвын вуйлатымыж дэнэ Самарэш совэт власть ышталтын.

Граждан сар жапыштэ Куйбышэв йолташ Йошкар армийын ик пэнгыдэ политичэский руководитэльжэ лийын.

Граждан сар пытымэк Куйбышэв йолташ совэт элын озанлыкшым тӧрлатымэ пашашкэ кусна.

X-шо сйэздыштэ В. В. Куйбышэв партий рӱдӧ комитэт члэныш кандидатлан, а XI-шэ сйэздыштэ Рӱдӧ Комитэт члэнлан сайлалтын. 1923 гыч 1926 ий мартэ ВКП(б) Рӱдӧ Контроль Комиссым вуйлатэн, партийын тушманжэ-влакым, партийын иктылыкшым кӱрлаш тӧчышӧ кашакым партий радам гыч ӱштын. Калык Озанлык высшэ Совэт вуйлатымаштэ шогэн, Куйбышэв йолташ элым индустриангдымэ шотышто шуко ыштэн. 1927 ий дэкабрь гыч Куйбышэв йолташ ВКП(б) Рӱдӧ Комитэт Политбӱро члэнлан шогэн.

Мэмнан кугу вождьна Сталин йолташын ӱшан соратникшэ—Куйбышэв йолташ ышкэнжын чумыр илышыжым пролэтар диктатурым пэнгыдэмдышаш, социализмын сэңгымыжэ вэрч кучэдалмашкэ пуэн.

ТРОЦКИСТСКИЙ ПАРАЛЛЭЛЬНЭ ГРУППЫМ СУДИТЛЫМЭ ПРОЦЭСС

23 йанварыштэ Москошто Ушэм-влак пӧртын Октьабрский залэшыжэ ССР Ушэм Вэрховно судын Войэннэ Коллэгийжэ Пӓтаковын, Радэкын, Сокольниковын, Сэрэбрьаковын да моло-влакын родиналан измэным ыштымэ, шпионаж, дивэрсий, врэдитэльствэ да тэррорист актым йамдылымэ пашаштым ончаш тӱңалын. Нуно РСФСР уголовно кодэксын 58-1-а, 58-8, 58-9 да 58-11 статьажэ-влак почэш титаклалтыт.

Судын составшэ тыгай: вуйлатышэ—ССР Ушэм Вэрховно Суд Войэннэ коллэгий прэдсэдатэль армвойэнйурист **В. В. Ульрих**, суд члэн-влак—корвойэнйурист **И. О. Матулэвич** да диввойэнйурист **Н. М. Рычков**.

ССР Ушэм прокурор **А. Я. Вышинский** титакла.

Суд сэкрэтарь 1-шэ ранг войэнйурист **А. Ф. Костьушко** титаклымэ заклъучэньым лудын пуыш. Варажым Ульрих йолташ кажнэ титаклымэ дэч йодышто. Титаклымэ влак чыланат шкэныштын титакан улмыштым тичмашын признатлышт.

Суд титаклымэ-влак дэч йодышташ тӱңгалэш. Эн пэрвойак титаклымэ Ю. А. Пӓтаков йодышталтэш.

Вышинский йолташын йодыштмыжлан Пӓтаковын пуэдымэ вашмутшо гыч тыгэ койэш: 1926—1927 ийыштэ партий ваштарэш Троцкий дэнэ пырльа кучэдалмэ дэч вара, ик жап изын илымэк, Пӓтаков 1931 ийыштэ троцкист пашам угыч ышташ тӱңалын. Тунам Бэрлиныштэ илышэ Л. Д. Троцкий дэнэ кылым кучэн илэн. Троцкийын Сталиным да тудын полышкалышыжэ влакым сӱмырал шуаш, тидлан ССР Ушэмыштэ улшо чыла антисталинский вийым чумыраш, партий дэн правитэльствын озанлык шотышто чыла мэроприйатьыштлан торэшланаш ӱжмыжӧ дэнэ Пӓтаков кӧнэн да Совэт Ушэмыштэ шкэ йыржэ чыла ожнысо троцкист влакым чумырэн, Радэк, Сокольников, Сэрэбрьаков да моло влак дэнэ ушнэн, троцкист цэнтрым 1933 ийыштэ организоватлэныт. Тидэ цэнтр Зиновйэв, Камэньэв да моло влакын троцкистско-зиновйэвский обйэдиньонно цэнтр дэнэ параллэльнэ лийын. Тудын цэльжэ—обйэдиньонно троцкистско-зиновйэвский цэнтрым совэт властьын тӱжвакэ луктын шалатымэкыжэ, тудым алмашташ да тудын пашажым умбакыжэ ышташ, Сталинын вуйлатымэ партий дэн совэт правитэльствэ ваштарэш кучэдалаш.

Титаклымэ Пӓтаков дэч суд 23 йанварь эр дэн кас засэданьэ мучко йодыштын.

Мый Калинин, Ворошилов да Сулимов йолташмыт дэнэ мутланэнам

1936-37 ий-влак мыйын илышыштэм эн пийалан ий улыт. Пэш чаплэ кэчэ влак. 25 нойабрь дэн 15 йанварь мыйын илышыштэм историчэский кэчэ-влак улыт Мыйым марий калык Пӱтынь Ушэмысэ чрэзвычайнэ VIII-шэ Совэт сйэздыш дэлэгатлан сайлэн колтыш.

Пӱтынь Российысэ чрэзвычайнэ XVII-шэ Совэт сйэзд мэмнан рэспубликэ гыч МарАССР Исполком вуйлатышэ **И. П. Пэтров** йолташым да мыйым РСФСР Конституцын йӧршын ыштымэ тэкстшым ышташ рэдакционно комиссыш сайлыш. Рэдакционно комисс Михаил Иванович Калинин йолташын вуйлатымыжэ почэш кок кэчэ жап Конституцо проэктым пэш сайын ончэн лэктэ.

Мый адак икана мэмнан кугу ачанам, у Конституцым ыштышэ Сталин йолташым ужым. Сталин йолташ моло годымсыжо гайак куанышэ, вэсэла, простой ыльэ. А тудын соратникышт могай вэсэла, простой улыт! Рэдакционно комиссын пашам пытармыжэ мӧнгӧ 15 минут жап Ворошилов йолташ дэнэ мутланышым.

Тудо мэмнан комсомол организацын оборона пашажэ, комсомолэц-влакын противогазым тунэммышт нэргэн пэш подробно, простой йылмэ дэнэ йодышто.

20 йанварыштэ мэ сйэзд дэлэгаткэ влак чылажэ 12 трактористкэ ВЛКСМ Рӱдӧ Комитэт сэкрэтарь Васильэва йолташ дэнэ лийна. Васильэва йолташ мэмнан пашана, тунэммына дэнэ интэрэсоватлыш.

Марина Иванова—

Пӱтынь Российсэ Чрэзвычайнэ XVII-шэ Совэт Сйэздын дэлэгатшэ, Шэрнӱр МТС-ын трактористкыжэ.

Отв. рэдактор—**В. Т. ТИМОФЭЙЭВ**

Марлит 16. Тираж 2475 экз. Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-шэ типогр. ВЛКСМ Маробком дэн Горком орган. Савыктышэ „Марий коммун“.